

Ahlbeck-Rehn diskuterar i vilken mån patienterna varit medvetna om att personalen skulle läsa breven och hur detta kan ha påverkat deras brevskrivning.

Inom de discipliner som är representerade i boken finns etablerade forskningstraditioner kring självbiografiskt berättande i olika former och biografier. Antologin må vara en exponent för ett tvärvetenskapligt forskningsfält men gör inte anspråk på att vara tvärvetenskapligt genomförd. Varje forskare tar avstamp vid den forskningsfront som har aktualitet i hans eller hennes ämne, men läsaren introduceras inte i detta. Boken saknar till och med författarpresentationer vilket medför att de läsare som inte sedan tidigare är bekanta med forskarnas akademiska bakgrunder kan ha svårt, åtminstone initialt att förstå frågeställningarnas relevans. Författarna rör sig inom ett mångvetenskapligt snarare än tvärvetenskapligt fält och antologin hade vunnit på om skillnaderna mellan olika medförfattares utgångspunkter hade beaktats. Den läsare som förväntar sig att i väsentlig grad öka sina kunskaper om nymaterialistiska perspektiven blir kanske något besviken. Steget mellan vad som tidigare skrivits inom detta forskningsfält och antologins bidrag är inte så stort. Ändå vill jag rekommendera denna antologi, eftersom den har en uttalad ambition att vidareutveckla fältet och att den utifrån flera exempel betonar vikten av att belysa upplevelsens plats, en materiell scen som är betydelsebärande för biografier. Jag tror mig ana att seminarierna som var incitamentet till denna bok också inneburit en start på en forskningsresa, i likhet med de resor som omskrivs i boken och sker när människor skriver sina självbiografier. Genom skrivandet upptäcker de sig själva, det blir en reflexiv process som leder till ökad medvetenhet. För forskarna har säkerligen det akademiska utbytet inneburit en resa som delvis tagit en ny färdriktning. Denna bok manar därför till efterföljd. Antologins studier kan jämföras med vad Bengt Kristensson Ugglå skriver om levnadsberättelser, de avspeglar inte alla upplevelser för livet går vidare. — Och det gör forskningen också.

Kerstin Gunnemark, Göteborg

1800-talets mediesystem. Mediehistoriskt arkiv 16. Jonas Harvard & Patrik Lundell (red.). Kungliga biblioteket, Stockholm 2010. 248 s. ISBN 978-91-88468-22-2.

1800-talet innebar en dramatisk utveckling av nya medier och kommunikationsformer samt en kraftig globa-

lisering. Stora förändringar i historiens förlopp har ofta förknippats med enskilda medier men de har samverkat med varandra. Det finns också en tydlig kontinuitet mellan gamla och nya medier. Bokens redaktörer argumenterar för begreppet mediesystem. Det innebär att betona förhållandet mellan den mediala helheten och dess ingående delar, men också kontinuitet och förändring, rollfördelning och rollförändring. I boken analyserar tio forskare mediesystemet under perioden 1830–1890. Artiklarna bygger på författarnas forskning inom medieområdet. I flera fall på deras avhandlingar.

I vår tid ökar antalet kommersiella medieformer kraftigt och koncentreras till allt färre och större medieföretag. Medieutvecklingen i vår egen tid och nätverksamhällets utveckling har lett till ett forskningsintresse för äldre och bortglömda medier. De äldre medierna betraktades i forskningen som avhängiga av samhällsförändringen. Boken vill visa på att medieutvecklingen också kan förklara samhällsutvecklingen, t.ex. kan politiken vara ett uttryck för det rådande mediesystemet.

Telegrafen infördes i mitten på 1800-talet, men överföring av meddelanden var inget nytt, skriver Jonas Harvard. Det nya var snabbheten. De höga kostnaderna för telegram ledde till ett ekonomiskt ordbruk och en särpräglad och kortfattad kommunikation som påminner om nutidens SMS-meddelanden. Telegrafnäten byggdes upp av statliga myndigheter, men i vissa länder fanns det farhågor för statsfientlig användning. Telegrafen är ett bra exempel på att gamla och nya medier samverkade för att åstadkomma den snabba kommunikationen. Telegrammen sändes med brevbärare, tåg och fartyg när så krävdes. Ursprunget till det som senare blev Reuters nyhetsbyrå bestod i att med hjälp av brevduvor överbrygga ett gap i telegrafledningen mellan Bryssel och Aachen. För att spara citerade tidningarna varandras telegram. Snabbheten berodde inte på telegrafteknikens teoretiska kapacitet utan den användes som argument och symbol för 1800-talets medieutveckling.

Johan Jarlbrink jämför läsvanorna på Blanchés Café och Äspö sockenbibliotek. Under 1800-talet bodde folk trångt, men det fanns även många ensamstående och inneboende. Kafélivet blev en fristad för männen där de intog sina måltider och läste tidningar. Den borgerliga kvinnan läste hemma. Under samma tid etablerades sockenbiblioteken. Till skillnad från kaféer lånades böckerna ut och man läste hemma. Läsning diskuterades i mitten på 1800-talet ofta som ett problem. Folk ansågs läsa för lite eller för mycket eller fel texter. Kaféernas läsare valde inte litteratur enligt det samtida bildnings-

dealet och läste inte tidningsartiklar som hade ett allvarligare syfte. Man slås av en motsvarande debatt som handlat om internet. Sockenbiblioteket var däremot en del av samhällets styrsystem. Läsfrämjandet skulle skapa disciplin och bidra till en kristlig bildning. Tidningsläsandet förhindrade dock sockenbibliotekens utveckling.

1830- och 40-talen innebar ett kommersiellt genombrott av bokmarknaden i Europa och Sverige som möjliggjordes av boktryckarkonstens industrialisering. En författartyp som anpassade sig till bokmarknadens ekonomiska villkor etablerades. Dessutom ökade antalet kvinnliga författare. Utgivningen av skönlitteratur som häftesserier blev mycket framgångsrik och är ett viktigt inslag i det moderna mediasystemet, skriver Gunnel Furuland. Häftesserierna såldes genom subskription eller prenumeration och hade läsare i alla sociala skikt. Häftesserierna är bortglömda i forskningen eftersom de har ansetts sakna estetiskt värde, vilket också samtida litteraturkritiker hävdade. Nöjesläsningen har medverkat till att öka läskunnigheten. Numera diskuteras maktkoncentrationen inom medierna, men det är inga nya farhågor. Liksom häftesserierna lyckades konkurrera med etablerade bokförlag på 1800-talet har nätbokhandeln på 2000-talet expanderat på bekostnad av den traditionella bokhandeln. På internet kan små förlag bli synliga och konkurrera om kunderna.

Patrik Lundell skriver om nykterhetsivrarna som använde flera olika medier, vilket ledde till komplicerade sammanhang. Manuskript som cirkulerade blev pamfletter, böcker, stadgar, formulär, årsberättelser, fiktionsprosa, läseföreningar, nykterhetsbibliotek, processioner, middagar, böner, predikningar och tal. Den nya trycktekniken xylografin gjorde att bildmediet blev viktigt för att beskriva miljöer med alkoholproblem. Även den fysiska transporten av brev, trycksaker och föredragshållare ingår i nykterhetsfrågans medium. Dagstidningarna fick stor betydelse för nykterhetsrörelsen när den blev politiskt laddad under 1830- och 40-talen.

Diskussionerna som föregick beslutet 1865 om införandet av tvåkammarriksdagen är en utgångspunkt för Jonas Harvard att klargöra olika aktörers inflytande på det offentliga samtalet och hur den allmänna opinionen förändrades. Bakom kampanjen för reformen låg ett medvetet arbete att med hjälp av tidningspressen skapa stöd från allmänheten utan att de politiska motståndarna skulle kunna hävda att de styrde den allmänna opinionen. En viktig metod var de organiserade mötena med middag och upprättande av namnlistor som efteråt kunde redovisas i pressen. I namnlistorna visade yrket den

sociala bredden bland dem som stod bakom förslaget. Kungen engagerades för att hålla tal till förmån för reformivrarna, vilket tog udden av de konservativas kritik. Telegram som rapporterade om möten runt om i landet förstärkte känslan av en snabb omvandling av samhället. Reformmotståndarna saknade stöd hos pressen och fick göra sin röst hörd i stridsskrifter och i riksdagsdebatter.

Även Madeleine Hurd undersöker hur debatten för införandet av tvåkammarriksdagen speglades i dagstidningarna och deras beroende av andra medier. Tidningarna var inte opartiska språkrör i frågan om hur det svenska folket skulle representeras i riksdagen. Ibland t.o.m. förvrängde eller framkallade de opinioner. Författaren skriver att tidningarna var parasiter på andra sorters medier. Ett exempel är artiklar som utformades som personliga brev med dess stil och tilltalsform. Tidningarnas möten använde ceremonier och riter för att stödja det kollektiva minnet. De skulle få besökarna att bara minnas de positiva motiven samt skapa en känsla av högtidlighet och nationell gemenskap. Gamla riter som kungens skål eller folksången fick en ny politisk innebörd som anslöt till reformens målsättning. Tidningarna hävdade att reformen 1865 drevs på av folket runt om i landet, men när tvåkammarreformen införts återgick tidningarna att fokusera på Stockholm och den centrala makten. Författaren anser att dagstidningarna hade styrt denna utveckling.

Ulrika Torell och Christina Mattson inleder sin uppsats om annonsvisan med musikstycket "Release me", som skrevs 2007 för nya Saab 9-3 Cabriolet Biopower. Att använda musik för att sälja varor är mycket viktigt på den nutida globala marknaden. Metoden att använda musik för reklam är mycket äldre men möjligheterna har förbättrats genom teknikutvecklingen. Till julhandeln i Stockholm 1887 utgavs "Malles Annon-visbok". Gustav Mallander föddes i Stockholm 1840 och var skådespelare. Det är ett yrke som kräver medial kompetens. Visboken var ett häfte med 29 specialskrivna vixtexter som gjorde reklam för butiker, matställen och affärsverksamheter. Liksom skillingtrycken skulle de sjungas på välkända vis- och psalmmelodier. Idén byggde på en flerhundraårig tradition att skriva aktualitetsvisor. I slutet på 1800-talet blev affärernas skyltning och dekor allt viktigare för att locka kunder. Musik blev en utmärkt reklamkomponent.

I uppsatsen Nordiska museet och berömmelsens materialitet analyserar Andreas Nyblom föremål som hör samman med berömda personer. De kan uppfattas som laddade med symbolisk kraft. Företeelsen har med-

verkat till bildandet av ett nationellt kulturarv i form av Nordiska museets personhistoriska samling. Den påvisar förekomsten av en kändiskultur under 1800-talet. Intresset för kändisar uppstod inte med filmen och televisionen, men kändiskulturen blir mer genomgripande under 1900-talet. Under 1800-talets senare del blandades framstegstro med nostalgi och förebilder söktes både i historien och i samtiden. Informationsflödet förvandlar en avlägsen person till en nära bekant och ett föremål som tillhört personen förstärker närhetskänslan. 1800-talets personkult hade till syfte att framhäva goda förebilder. Det är under 1800-talet som biografier, statyer och vaxkabinetter blir populära. Porträttfotografiet fick sitt genombrott i mitten på 1800-talet och ledde till att allmänhetens intresse för politik och kultur orienterades mot personliga företrädare.

Magnus Rodell diskuterar 1850-talets mediesystem genom *Illustrerad Tidning*, som var den första regelbundet utkommande illustrerade aktualitetstidningen i Sverige. Uppsatsen undersöker hur den presenterade Krimkriget som medförde många nyheter i både vapen- och kommunikationsteknik. Krimkriget var bland de första exemplen på att bildjournalistik, litografisk teknik och storstadsunderhållning skapade en bild av kriget. Xylografin gjorde bildproduktionen billigare samt möjliggjorde kopiering av bilder ur andra tidningar. Uttryck som ”verldens blickar” och ”krigsteatern” blev vanliga. Krigsscenen presenterades med tvådimensionella panoramabilder som förmedlade fältherrarnas betraktande av slagfältet med kikare. Vid denna tid bjöds civila gäster in för att på behörigt avstånd se på kriget som en teaterföreställning. Tidningen liknades vid ett teleskop genom vilket kriget presenterades. Förutom panoramat presenterades porträtt på generaler och andra viktiga personer. Tevemediet och internet med ljud, bild och video är en fortsättning på temat ”krigsteatern”.

I samtliga uppsatser finns ett antal gemensamma nämnare. De hålls samman genom betydelsen av marknadskrafternas utveckling under 1800-talet, utvecklingen av den grafiska tekniken och inte minst telegrafien samt de politiska krafterna. Flera av mediesamhällets egenskaper och målsättning känner vi igen från vår egen tid. De utvecklades redan under 1800-talet. Utvecklingen mot dagens mediesamhälle har en mer än hundraårig historia. Mediernas idéer och målsättning har drivit på utvecklingen av kommunikationstekniken. Den har även varit en symbol för det moderna och illustrerat mediernas snabbhet.

Göran Sjögård, Lund

Louise Nyström: *Svenska bilder. I Anna och Ferdinand Bobergs fotspår efter hundra år*. Carlsson Bokförlag, Stockholm 2011. 398 s., ill. English summary. ISBN 978-91-7331-456-5.

En av våra mest namnkunniga arkitekter, Ferdinand Boberg, föddes i Falun 1860. Men redan som ettåring flyttade han med familjen till gruvfogdebostället i Kärrgruvan, Norberg. Anna Scholander föddes 1864 i Stockholm. 1888 gifte de sig. Han var den ledande arkitekten runt sekelskiftet 1900 och hon var konstnär som bl.a. målade landskapsmotiv. Hon gjorde dessutom ritningar till gobelänger för Handarbetets Vänner, till keramik och glas.

Professor emerita Louise Nyström är en sentida släkting till Anna Boberg och har därför fått ta del av många berättelser om paret Boberg. De är utgångspunkten för boken *Svenska bilder. I Anna och Ferdinand Bobergs fotspår efter hundra år*.

Bob, som han kallades, fick sitt genombrott med ritningar till brandstationen i Gävle. Därefter fick han i uppdrag att rita många välkända byggnader, som posthuset i Malmö. I Stockholm ritade han bl.a. Waldemarsudde, Thielska galleriet, det hus som senare kom att kallas LO-borgen, Rosenbad och till sist NK-huset. Därefter var de stora uppdragen slut för hans del. Nya idéer hade fötts. Men dessförinnan hade han varit arkitekt för Stockholmsutställningarna 1897 och 1909 samt Baltiska utställningen i Malmö 1914, som han fick mycket kritik för. Han hade också ritat svenska ambassader utomlands.

Efter ett besök i Bergslagen fick Bob 1915 idén att teckna av hela det svenska kulturarv som han såg försvinna i och med industrialiseringen och moderniseringen av Sverige och som förändrade både landskap och bebyggelse. Tillsammans med Anna gjorde han årliga resor runt om i landet och tecknade och målade av svensk kulturhistorisk bebyggelse. Anna skrev livfulla och humoristiska dagböcker där hon ofta ger detaljerade beskrivningar av bl.a. kyrkointeriörer. Flera av dagböckerna finns arkiverade, men några av dem har inte kunnat återfinnas.

Bob ville ge ut *Svenska bilder från 1900-talets början* och där skulle ingå 1000 kolteckningar. Han hade sett hur gruvor, hyttor och smedjor höll på att överges och de gamla träkåkarna i bl.a. Stockholm rivas. Många blev nostalgiska när de tänkte på den tid som flytt. Men nya arkitektoniska vindar hade börjat blåsa, bl.a. med Gregor